

Justitiedepartementet

Remissvar till Slutbetänkandet av utredningen En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess (SOU 2024:51)

Ju2024/01521

Institutet för mänskliga rättigheter (institutet) yttrar sig över **Slutbetänkandet av utredningen En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess (SOU 2024:51)**. Yttrandet sker inom ramen för institutets uppgift att främja säkerställandet av de mänskliga rättigheterna i Sverige, med utgångspunkt i våra grundlagar och för Sverige folkrättsligt bindande förpliktelser inom området mänskliga rättigheter. Institutet har även en särskild roll som oberoende nationell mekanism enligt artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsrättskonventionen).

Sammanfattning

- Institutet **tillstyrker** förslaget om att sekretess för uppgifter i förundersökningsprotokoll bör fortsätta att gälla både hos de brottsbekämpande myndigheterna och i domstol när åtal väcks.
- Institutet **avstyrker** förslagen om lagändringar beträffande vittnesattester och tidiga förhör.
- Institutet **delar** bedömningen att inte införa en reglering som innebär att åklagaren ges befogenhet att binda domstolen i fråga om strafflindring för medverkan i brottsutredning för annans brott.
- Institutet **ifrågasätter** att nuvarande lagstiftning om strafflindring vid medverkan i brottsutredning kommer bli tillräckligt effektiv och rättssäker.
- Institutet **noterar** att utredningen kommit fram till att inget av förslagen bedöms ha några omedelbara konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet, trots att utredningens uppdrag har varit att föreslå åtgärder som bidrar till att vända utvecklingen med ett ökande

gängvåld, bryta tystnadskulturen och stärka och effektivisera rättsprocessen. Förslagets effektivitet kan således ifrågasättas.

- Institutet **noterar** att utredningen saknar konsekvensanalys beträffande mänskliga rättigheter.
- Institutet **avstår** från att yttra sig beträffande förslaget om ändring av tilltrobestämmelserna.

I avsnitten nedan redogör institutet för skälen till vårt ställningstagande.

Institutets synpunkter på utredningens förslag och bedömningar

3. Sekretess för uppgifter i förundersökningsprotokoll

Institutet **tillstyrker** förslaget om att sekretess för uppgifter i förundersökningsprotokoll bör fortsätta att gälla både hos de brottsbekämpande myndigheterna och i domstol när åtal väcks. Institutet tillstyrker även förslaget att sekretess för uppgifter i förundersökningsprotokollet ska gälla till dess att första instans har meddelat dom eller slutligt beslut i målet.

Institutet delar utredningens uppfattning att offentlighetsprincipen är av central betydelse ur ett rättssäkerhetsperspektiv och för allmänhetens förtroende för verksamheten och att det därför krävs starka skäl för att tillåta begränsningar av offentlighetsprincipen i domstolarna. Vid bedömningen av om sekretess ska gälla för uppgifter i ett förundersökningsprotokoll även efter att det har lämnats in till domstol med anledning av åtal, är det vidare av stor vikt att beakta den tilltalades rätt till en rättvis rättegång enligt bland annat artikel 6 i konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Institutet uppfattar utredningens förslag som att det inte kommer inskränka den tilltalades rätt till insyn i förundersökningsprotokollet. Under sådana förutsättningar är den tilltalades rätt till en rättvis rättegång inte hotad.

Institutet delar utredningens bedömning beträffande intresseavvägningen som gjorts och vill särskilt lyfta fram att utöver att risken för hot, våld och repressalier mot förhörspersoner kan antas minska om sekretessen för förundersökningsprotokollet förlängs, finns det flera andra positiva rättssäkerhetsaspekter med förslaget. Att förundersökningsprotokollet beläggs med sekretess även efter åtals väckande kommer medföra att reglerna i 36 kap. 9 § rättegångsbalken får verkligt genomslag. Därutöver riskerar inte rätten att ha överskottsinformation vid dömandet som de tagit del av i media, vilket i sin tur stärker en rättvis rättegång. En annan positiv följd av förslaget är att allmänhetens förståelse för domstolens dom kan öka, eftersom allmänheten inte kommer ha insyn i fler omständigheter än vad rätten haft vid förhandlingen.

4. Tidiga förhör och vittnesattester

Institutet **anser** att utvärderingen av lagstiftningen om användningen av tidiga förhör och vittnesattester är bristfällig såtillvida att utredningen inte analyserat eller kommenterat huruvida de betänkligheter och farhågor som fanns från flera remissinstanser inför införandet av lagstiftningen har förverkligats. Av de remissinstanser som i huvudsak var negativa till utredningens förslag kan nämnas JO, Hovrätten för Övre Norrland, Uppsala tingsrätt, Malmö tingsrätt, Stockholms universitet och Sveriges advokatsamfund. Huvudinvändningarna handlade om att förhör utom rätta inte uppfyller samma krav på rättssäkerhet som de förhör som hålls i domstol och att möjligheterna till en rättvis rättegång och att hålla ett effektivt motförhör minskar. Det lyftes även fram att vid förhör utom rätta har försvaret inte tillgång till samma information om innehållet i utredningen som åklagaren, vilket medför att man inte kan upprätthålla principen om equality of arms. Invändningarna mot förslaget handlade också om att tyngdpunkten i rättskipningen förskjuts från domstol till de brottsbekämpande myndigheterna, med försämrad rättssäkerhet för den misstänkte som följd. Att utredningen, trots den bristfälliga utvärderingen, föreslår lagstiftning för att utöka användningen av vittnesattester och tidiga förhör är anmärkningsvärt och olämpligt, varför förslagen i denna del **avstyrks**.

5. Kronvittnen

Institutet **tillstyrker** förslaget att inte införa en reglering som innebär att åklagaren ges befogenhet att binda domstolen i fråga om strafflindring. En sådan reglering skulle innebära att rätten inte längre självständigt dömer i frågan om påföljd. Det medför även en maktförskjutning från domstolen till åklagaren som saknar förankring i svensk rättstradition och inte upprätthåller de rättssäkerhetsgarantier som bör finnas i en demokratisk rättsstat.

Den problematik och de praktiska svårigheter som lyfts upp i de intervjuer med yrkesverksamma som utredningen genomfört är omfattande och tycks svårslöslig. Institutet **ifrågasätter**, i synnerhet mot bakgrund av de yrkesverksammas erfarenheter, utredningens slutsats att nuvarande lagstiftning om strafflindring vid medverkan i annan brottsutredning kommer bli tillräckligt effektiv och rättssäker framgent. Utredningens slutsats i denna del tycks bygga på att åklagaren är tydlig mot den misstänkte med vilken strafflindring som kan bli aktuell *och* att domstolarna i praktiken inte avviker från den utfästelsen och att strafflindringen därmed blir tillräckligt förmånlig, tydlig och förutsebar för den misstänkte. Eftersom utredningen inte föreslår en reglering där domstolen binds till åklagarens utfästelse om strafflindring samt då det föreligger omfattande praktiska svårigheter med tillämpningen av lagstiftningen i praktiken – vilka utredningen inte lyckats presentera lösningar på (se avsnitt 5.8.4 i utredningen) – kan lagstiftningen aldrig bli tillräckligt förmånlig, tydlig och förutsebar för den misstänkte. Det saknas mot denna bakgrund fog för utredningens slutsats i denna del.

7. Konsekvenser

Institutet **anser** att utredningen saknar konsekvensanalys beträffande mänskliga rättigheter, exempelvis i relation till artikel 6 i Europakonventionen, trots att utredningen berör dessa rättigheter.

Enligt 1 kap. 2 § regeringsformen ska den offentliga makten utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Det allmänna ska bl.a. trygga rätten till arbete, bostad och utbildning, främja en hållbar utveckling, verka för att alla människor ska uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället samt för att barns rätt tas till vara. Enligt institutet krävs att hela lagstiftningskedjan, från utredningsdirektiv till beslut i riksdagen,

präglas av ett människorättsperspektiv för att uppnå detta mål. I 2 kap. 19 § regeringsformen framgår det att lag, eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden enligt Europakonventionen. Bestämmelsen är utformad som en direkt förhållningsregel till de normgivande organen, dvs. de institutioner som har rätt att meddela rättsligt bindande föreskrifter. Att det helt saknas en konsekvensanalys beträffande mänskliga rättigheter är en brist i utredningen.

Ärendets handläggning

Detta remissvar har beslutats av direktören Fredrik Malmberg och föredragits av biträdande utredaren Xhenita Shala. I den slutliga beredningen har även ställföreträdande direktör Charlotte Palmstierna, enhetschef för Utredning och analys Eva Glückman, utredaren Anna Rosenmüller Nordlander och utredaren Andreas Ljungholm deltagit.

Fredrik Malmberg
Direktör